

Zsinati fegyelem és pápai kapcsolatok Magyarországon

SZUROMI
SZABOLCS ANZELM

1972-ben született Budapestén. Premontrei szerzetes. Egyetemi tanulmányait a PPKE HTK, JÁK-on és az ELTE BTK-n végezte. Jelenleg a PPKE KJPI Egyházi Alkotmányjogi Tanszékének adjunktusa. A SZIE (Győr) Állam- és Jogtudományi Intézetének meghívott tanára. Kutatási területe a 11–13. századi egyház- és kánonjogtörténet.

**A korai magyar
zsinatokon használt
joggyűjtemények**

A 12. században a gregoriánus reformok végképp gyökeret vertek Európa-szerte. Ez elsősorban annak a nagyszámú zsinatnak köszönhető, melyeket pápai szándékra, vagy sokszor a pápa személyes küldöttjének, legátusának jelenlétében tartottak.

Tíz évvel VII. Gergely pápa halála után, 1095-ben Kálmán (1095–1116) került a magyar trónra, akihez már 1096. július 27-én levelet intézett II. Orbán pápa (1088–1099). A Szentszéknek Odiló, cluny-i apát jóvoltából kedvező információk álltak a rendelkezésére az újdonsült magyar királyról. Ennek tükrében úgy tűnt, hogy Magyarországon megindulhat a gregoriánus szellemű átalakulás. Az I. Esztergomi zsinat rendelkezései azonban nem teljesen ezt támasztják alá, hiszen több olyan zsinati kánonnal találkozunk, amelyek a reform irányvonalával ellentétes álláspontot képviselnek (vö. celibátus, házasság).

Manapság általánosan elfogadott az a Závodszy Levente által bizonyított vélemény, amely az I. Esztergomi zsinat összehívását 1100-ra teszi. Kánonjainak nagy része összefüggésben áll 9–11. századi, főleg német területen tartott zsinatokkal (813. és 847. évi Mainzi zsinat, 863. évi Wormsi zsinat, 895. évi Triburi zsinat, 1031. évi Bourges-i zsinat, 1095. évi Piacenzai zsinat stb.). De találunk olyan kánonokat is (ókori zsinatokról), melyeket minden bizonnyal a közkézen forgó egyházi joggyűjteményekből vettek át a zsinati atyák, vagy legalábbis azok ismeretéről tanúsodnak (vö. 55. és 70. kánon). A korai magyar zsinatokon használt joggyűjtemény (joggyűjtemények) pontos azonosítása nehézségekbe ütközik, hiszen a *Decretum Gratiani* (1140) előtti magyarországi kánonjogi irodalomról nagyon hiányos ismeretekkel rendelkezünk. Mindazonáltal tudjuk, hogy ebben az időszakban területeinkben általánosan használt gyűjtemény a 8. századi *Collectio Dionysio-Hadriana*, a több mint felében hamis anyagot tartalmazó és 847–852 között keletkezett *Decretales Pseudo-Isidorianae* és az 1008–1022 közé tehető *Decretum Burchardi Wormatiensis* volt. A szövegkritikai vizsgálat a felsorolt három gyűjtemény közül a *Decretum Burchardi* használatát valószínűsíti. Bár sok hagyományos érv szól a *Decretales Pseudo-Isidorianae* mellett, mégsem tudunk felfedezni egyetlen Izidorra visszamenő hamis kánont

A papi nőtlenségre vonatköző előírások

sem az első két esztergomi zsinaton, de még az 1092. évi Szabolcsi zsinat szövegében sem. Ellenben az Ankyrai zsinat 11. kánonját tartalmazó I. Esztergomi zsinat 55. kánonjának a vizsgálata a *Decretum Burchardi* befolyását látszik tanúsítani.

Érdeemes összehasonlítani az 1100. évi Esztergomi zsinatot a tizenkét évvel később ugyanott megtartott újabb zsinat fegyelmi intézkedéseivel. Az I. Esztergomi zsinat 11. és 31. kánonja nem az abszolút nőtlen állapotot írja elő a pap számára, hanem csak a püspököt szólítja fel, hogy amennyiben nős, úgy felesége beleegyezését kikérve, tartsa meg a szeparációt. Nem véletlen, hogy ezeket a rendelkezéseket a kutatók előszeretettel hozzák kapcsolatba a 692. évi Trulluszi zsinat kánonjaival, amelyeket a Nyugat elutasított. Valójában itt nincs másról szó, mint az egyházi joggyűjteményekben szereplő fegyelem alkalmazásáról, amely a 300 körüli Elvirai zsinat 33. kánonján alapszik, és amely a közös hátteret képezi mind a keleti, mind pedig a nyugati celibátusra vonatkozó fegyelemnek. Az 1112. évi Esztergomi zsinat kánonjai (9–10. és 12.) már követik a gregoriánus reformzsinatok szóhasználatát (vö. 1089. évi Melfii zsinat, 1099. évi Római zsinat) és a teljes celibátust tekinti mércének a papok számára amellet, hogy átmeneti szabályokat is tartalmaz azon papok részére, akik még az I. Esztergomi zsinat rendelkezéseinek megfelelően részesültek a papi ordódból.

A házasságra vonatköző előírások

Ugyanígy figyelemre méltó a két zsinat összevetése a házasságra vonatkozó egyházi előírások terén. Az I. Esztergomi zsinat, a fegyelmi hagyományoktól gyökeresen eltérve, lehetővé teszi a válást és az azt követő újraházasodást hűtlen elhagyás és házasságtörés esetében (55. kánon). Ezzel szemben a II. Esztergomi zsinat nemhogy egyértelműen állást foglal az egyház tradicionális meggyőződése mellett („amit Isten egybekötött, ember szét ne válassza“), hanem részletekbe menően szabályozza a házasság megkötésének formáját, amelyet így az egyház színe előtt, pap jelenlétében, a házasuló felek egyetértésével és az eljegyzés valamilyen jelével kell megkötni. A kánon tartalma már csak azért is meglepő, mivel a szöveg a házasság érvényességéhez tartja kívánatosnak a fenti kritériumok teljesülését, holott a házasságtörés formáját ilyen aprólékosan csak a Trentói zsinat (1545–1563) fogja szabályozni.

Az eddigiekben felsoroltakon túl mind a két zsinat több, a gregoriánus reformot érvényre juttató rendelkezést tartalmaz. Ilyenek a simónia és a világi hatalom befolyása ellen fellépő kánonok (I. Esztergomi zsinat 42–44. és 72. kánon) Az utóbbival kapcsolatos fegyelem egyértelmű és tömör összefoglalását a II. Esztergomi zsinat anyagában (11. kánon) találjuk meg: „Egyetlen laikus sem rendelkezhet egyházi hatalommal.“

A Szentszék és a Magyar Királyság politikai kapcsolatai

Szemmel látható az a radikális fejlődés, amely a gregoriánus reformok érvényesülésében a két zsinat között eltelt rövid időben lezajlott. Ennek az indokait több kutató a Szentszék és a Magyar Királyság politikai kapcsolataiban beállt változásban véli felfedezni. Tudjuk azt, hogy 1092-ig Szent László (1077–1095) politikai tevékenysége összhangban állt az Apostoli Szentszék szándékával. Am ezt követően törés következett be, hiszen II. Orbán pápa nem fogadta el a magyar király horvátországi hódításait, aki ezért IV. Henrikhez (1056–1106) fordult politikai támogatásért. Lászlót a trónon Kálmán követte, aki folytatta apja déli törekvéseit, és bár 1098-ban barátsági szerződést kötött a veleneci dózsával, 1105-ben elfoglalta a dalmát városokat és szigeteket. Egyes vélemények szerint az így kialakult pápai ellenállást szerelte volna le Kálmán 1106-ban Guastallában tett nyilatkozata, amellyel a magyar király lemondott az investitúra gyakorlásáról. A kérdés azonban ennél jóval összetettebb, és véleményünk szerint a gregoriánus reformoknak a magyar zsinatokon való maradéktalan érvényesülése nem magyarázható politikai fordulattal. Sőt, meg kell jegyeznünk, hogy maga a lemondás ténye sem igazolható, sem az okleveles forrásokból, sem pedig az azt követő magyar uralkodói gyakorlatból.

Pápai legátusok hazánkban

Irodalom:

Fraknói Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a Római Szent-Székekkel*. I. Budapest, 1901.; Szovák Kornél: *Pápai-magyar kapcsolatok a 12. században*. In: Zombori István (ed.): *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve*. Budapest, 1996, 21–46.; Szuromi Szabolcs Anzelm: *A keleti egyházgyelem befolyása a korai magyar zsinatokon*. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 1–2 (1999), 5–10.; Uő.: *Az első három esztergomi zsinat és a magyarországi egyházgyelem a XII. században*.

A változás valójában a Szentszék és Magyarország egyházi kapcsolatában keresendő, mégpedig a pápai legátusok magyarországi tevékenységében. Sajnos a rendelkezésre álló adatok meglehetősen hiányosak a pápai legátusok magyarországi ténykedésére vonatkozóan, azt azonban biztosan tudjuk, hogy már 1103-ban hazánkban járt Ágoston kardinális, aki a belgrádi püspök és egy kolostor között fennálló vitában hozott döntést. Számunkra azonban fontosabb Kuno bíboros jelenléte, aki a pápa küldöttjeként 1112-ben Magyarországon időzött és részt vett a II. Esztergomi zsinaton. Nagyon hasonlít ehhez a helyzethez az 1169-ben tartott III. Esztergomi zsinat, azzal a különbséggel, hogy ahhoz még egy, a Szentszékekkel kötött megállapodás is kapcsolódik. A történetírás álláspontja nem egyértelmű sem a megállapodással, sem a zsinattal, sem pedig a legátussal kapcsolatban. A rendelkezésre álló adatokból bizonyosnak tűnik, hogy a zsinaton szereplő pápai küldött az ad Velum Aureum címet viselő Manfréd diakónus kardinális volt. Személye nem azonosítható a forrásokban többször felbukkanó Morai Albert bíborossal, aki 1165–1167 között tartózkodott Dalmácia területén, és a spalatói érseki székre történő megválasztását III. Sándor érvénytelennek nyilvánította. Véleményünk szerint Manfréd legátus tevékenyen közreműködött az 1169. évi Esztergomi zsinaton, amelyen a király és főemberei is részt vettek. A legátus személyes jelenlétének köszönhetőek a zsinatnak a világi hatalom befolyását radikálisan kizáró intézkedései, amelyeket külön összefoglaltak a Szentszékekkel kötött megállapodás formájában.

Magyar Könyvszemle,
115 (1999), 377-409.;
Uő.: *Les trois premiers
synodes d'Esztergom et
la discipline ecclésiast-
ique en Hongrie au XIe
siècle.* Folia Theologica,
12 (2001), 57-64.;
Waldmüller L.: *Die
Synoden in Dalmatien,
Kroatien und Ungarn.
Von der Völkerwande-
rung bis zum Ende der
Arpaden (1311).* Pader-
born, 1987.

A felsoroltakon kívül még jó néhány legátus tartózkodott ma-
gyar területen a 12. században. Hugó (1112), Theoderich (1115),
Egyed (1124), Dániel (1160), Petrus de Mizo és Julius (1160),
Walter (1175-1176), Teobald (1184-1186), Gergely (1188-1189), Já-
nos (1190) és Gregorius de Chrescensis (1192) is megfordult ná-
lunk, ám több legátusi zsinatról nem tudunk. Ennek ellenére vi-
tathatatlan, hogy gyakori jelenlétük hatott a magyarországi egy-
házi bírósági gyakorlatra, illetve erősítették az egyházi intézmé-
nyek pápai privilégiumait. A két legátus jelenlétében lebonyolí-
tott zsinat azonban meggyökeresítette a gregoriánus reformokat
Magyarországon, így azok túlléptek a 12. században közkézen
forgó joggyűjtemények szintjén. Külön kérdés az investitúra,
amiről a magyar uralkodók nem voltak hajlandók lemondani, és ez
a továbbiakban is gyakran vitát váltott ki Magyarország és a
Szentsték között a III. Esztergomi zsinat rendelkezése ellenére.

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGAI

A XX. századi keresztény gondolkodók sorozatában:

Luigi Giussani: A kereszténység kihívásának eredete

Ára: 900,- Ft

A Sapientia családpedagógiai füzetek című
új sorozatból megjelent:

Eva Petrik: Gyermekeimmel

Ára: 470,- Ft

Dr. Theodor Bovet: Felette nagy titok.

Könyv a házasságról

Ára: 490,- Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban:

1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em.

Telefon: 317-7246; Fax: 317-7682

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48.